نگاه

تناقضی عمیق در کربلای ۵

■ ع.م

عملیات کربلای ۵ تناقض عمیقی در خود دارد. از طرفی آن را یکی از بزرگ‌ترین و موفق‌ترین عملیات دفاع مقدس می‌دانند و از طرف دیگر، پس از این عملیات به تدریج شاهد سقوط تدریجی شاخصه‌های قدرت دفاعی ایران در جبهه‌های جنگ بودیم. «امید به کسب پیروزی» یکی از شاخص‌های قدرت در هر جنگی است که به نظر می‌رسد پس از کربلای ۵ حداقل در نظر برخی از سیاسیون و فرماندهان ایرانی رنگ باخته بود.

عنوان این جمله که «دیگر جبهه‌های جنوب قفل شدند» برای آنها که به امر جنگ وقوف داشتند معانی بسیاری داشت. قبول توقف جنگ در جبهه‌های جنوب و انجام عملیات در سایر جبهه‌ها نظیر غرب یا شمال غرب از سوی کسانی ابلاغ می‌شد که اصلاً اعتقادی به جنگیدن در چنین مناطقی نداشتند.

غالباً در طول دفاع مقدس طرح‌های عملیاتی بزرگی که قرارگاه‌هایی چون حمزه و رمضان ارائه می‌دادند و توسط فرماندهان ارشد رد می‌شدند، یک دلیل عمده در پس خود داشتند که «قرار است در شمالغرب به دنبال چه هدف بزرگی باشیم» این هدف بزرگ در جبهه‌های جنوب در تصرف «بصره»، «العماره» یا «قطع شاهراه بصره- العماره- بغداد» توجیه‌پذیر است، اما در شمالغرب چطور؟

بنابراین در زمستان ۶۶، رزمندگان در حالی به آخرین عملیات بزرگ تهاجمی دفاع مقدس ورود می‌کردند که برخی از فرماندهانشان اعتقاد داشتند در صورت پیروزی صد در صد نیز قرار نیست والفجر ۱۰ ضربه‌ای کاری به دشمن وارد کند. شاید باید این قول را از فرمانده سابق سپاه بپذیریم که والفجر ۱۰ انجام گرفت تا ابتکار عمل در جبهه‌ها همچنان در طرف ایرانی باقی ماند و از طرف دیگر نیروی مهیبی که دشمن از سال‌ها پیش تدارک دیده بود، چند ماه هم با والفجر ۱۰ مشغول شود و دیرتر به فکر حمله به مرزهایمان بیفتد!

از طرف دیگر افول امید در میان خواص، شایعاتی را در خصوص اتمام بدون نتیجه جنگ در بین عموم مردم و خصوصاً رزمندگان پخش کرد که وقایع بعدی نشان دادند چندان هم خیالی نیستند و ریشه در واقعیت دارند. بنابراین سال ۶۶ در حالی آغاز شد که هر روز و هر ماهش به نسبت ماه قبلی از تعداد داوطلبان اعزام به جبهه‌ها کم می‌شد و «حضور نیروی کافی در جبهه‌ها» شاخصه قدرت دیگری بود که جبهه ایرانی پس از کربلای ۵ به تدریج آن را از دست می‌داد.

حلاوت پیروزی در کربلای ۵ از این رو به تلخی گرایید چراکه استراتژی «جنگ جنگ با یک پیروزی» از اساس مشکل داشت. جبهه‌های جنوب نیز به این دلیل قفل شدند چون خودمان خواستیم همه راه‌ها را به بصره ختم کنیم و دشمن خیلی وقت پیش دستمان را خوانده بود.

مروری بر شاخص‌های خاص‌ترین عملیات دوران دفاع مقدس

۱۰ کیلومتر تا بصره

■ علیرضا محمدی

۱۹ دی ماه سالروز آغاز عملیات کربلای ۵ است. عملیاتی که آمارهایش از هر نظر بی‌نظیر است. چه به لحاظ شرکت رزمندگان حاضر در آن، چه به لحاظ طول مدتش که از دی ماه ۶۵ تا آخرین روزهای اسفند همین سال با شدت و قدرت ادامه یافت و چه از نظر تعداد شهدا و فرماندهان شرکت‌کننده. کربلای ۵ را باید خاص‌ترین و بزرگ‌ترین و سرنوشت‌سازترین عملیات کل دوران دفاع مقدس بدانیم. مروری بر شاخصه‌های کم‌نظیر کربلای ۵ را پیش رو دارید.

■ شگفت‌انگیز در زمان

کربلای ۵ تنها دو هفته پس از اتمام کربلای ۴ شروع شد. حتی در دوره طلایی جنگ که با شکست حصر آبادان آغاز شد و با عملیاتی چون طریق‌القدس، فتح‌المبین و الی بیت‌المقدس ادامه یافت، هیچ عملیات بزرگی را نخواهیم یافت که به سرعت کربلای ۴ و ۵ انجام گرفته باشند. رکورد قبلی به فاصله زمانی فتح‌المبین و الی بیت المقدس در سال ۶۱ برمی‌گردد که درست یک ماه پس از اتمام عملیات فتح‌المبین در ۱۰ فروردین ماه ۶۱، الی بیت‌المقدس یا آزادسازی خرمشهر دهم اردیبهشت ماه همان سال آغاز شد. بنابراین کربلای ۵ با فاصله زمانی دو هفته‌ای نسبت به عملیات کربلای ۴، یک استثنا به شمار می‌رود. همچنین این امر در حالی صورت می‌پذیرفت که تعدادی از نیروهای نخبه عملیاتی حاضر در گردان‌های خط‌شکن، در خلال دو روز عملیات کربلای ۴ آسیب جدی دیده بودند و انجام عملیات کربلای ۵ در ۱۹ دی ماه ۱۳۶۵، همگان و خصوصاً دشمن را غافلگیر کرد.

■ پیشروی در شلمچه

شلمچه تقریباً یک دشت باز است که جان می‌دهد برای ورود قوای زرهی و پیشروی به سوی دو شهری که این طرف و آن طرف هر دو مرز قرار دارند. در طرف ایران، خرمشهر و چسبیده به آن آبادان قرار دارد و در طرف مقابل نیز بندر بصره تنها ۱۸ کیلومتر از مرز فاصله دارد. برای بیان اهمیت بصره در نظر عراقی‌ها باید آن را به موقعیت شهر حلب در سوریه تشبیه کنیم. به قول سردار غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا: «بسیاری از عملیات‌های بزرگ در جبهه جنوب، یک هدف عمده داشتند و آن هم تصرف شهر بصره بود» حالا همین بصره از شلمچه نزدیک‌ترین راه را دارد. اما دشمن هم به این امر واقف بود و استحکامات عظیمی را در نقطه مرزی و خصوصاً پنج ضلعی و مناطقی چون تنومه ترتیب داده بود. کانال‌ها و آبگرفتگی‌هایی مثل کانال پرورش ماهی، نهر دوعیجی، نهر جاسم و کانال زوجی هم کمک می‌کرد تا بعثی‌ها استحکامات خود را هرچه بیشتر تقویت کنند. چنانچه یکی از کارشناسان باذوق غربی، استحکامات عراق در شرق بصره را به خط ماژینوی فرانسه در برابر حملات آلمان نازی تشبیه کرده بود.

پیشتر در عملیات رمضان که تیرماه ۶۱ در نقطه شمالی‌تر شلمچه و از پاسگاه زید صورت گرفت، رزمندگان علاوه بر میادین مین عظیم و کانال‌های عمیق و... با پدیده‌ای به نام سنگرهای مثلثی روبه‌رو شدند که ورود از هر ضلع آنها، خطر ترمیم ضلع شکافته‌شده و سپس مورد اصابت قرار گرفتن از سه جهت را در پی داشت. حالا و در کربلای ۵، همان‌ها که آرایش سه ضلعی را برای ارتش عراق مهیا کرده بودند، یک ابتکار جدید نیز به استحکامات شرق بصره افزوده بودند؛ طرح سنگرهای نونی شکل که فتح هر کدام از آنها خون شهدای بسیاری را می‌طلبید.

■ نیروهای شرکت‌کننده

برای عملیات کربلای ۴ اولین بار حدود ۳۰۰ گردان تدارک دیده شده بود. این میزان تقریباً دو برابر عملیات بزرگ قبلی بود که غالباً با ۱۵۰ گردان انجام گرفتند. اگرچه بخش زیادی از گردان‌های خط‌شکن در کربلای ۴ آسیب دیدند، اما شاکله حدود ۲۰۰ هزار نفری که می‌بایست در کربلای ۴ شرکت می‌کردند، به کربلای ۵ ورود یافتند. همچنین علاوه بر نیروهای اولیه شرکت‌کننده طی بیش از ۷۰ روز عملیات نیز بارها و بارها گردان‌های آسیب‌دیده با گردان‌های تازه نفس جایگزین شدند. به گفته سردار نبی‌الله رودکی فرمانده لشکر ۱۹ فجر، برخی از گردان‌های این لشکر چندبار تجدید سازمان شدند.

اما در طرف مقابل نیز اوضاع چنین بود. طبق آماری که از اسرای عراقی دریافت شد، ارتش بعث چیزی در حدود ۱۳۰ تیپ را وارد این عملیات کرده بود تا منطقه پنج ضلعی را از ایران پس بگیرد. آنها نیز به صورت مرتب تیپ‌های متلاشی شده را یا بازسازی یا جایگزین می‌کردند. چنانچه آمار خیره‌کننده و البته غیررسمی کشته شدن ۳۰ هزار عراقی در کربلای ۵ دور از ذهن نخواهد بود.

سردار فتح‌الله جعفری فرمانده یگان زرهی سپاه در کربلای ۵ معتقد است که عراق در این عملیات بیشتر از ایران تلفات داده است، چراکه زمین مورد نظر به‌گونه‌ای بود که نیروهای کشورمان می‌توانستند به نحو احسن از توپخانه خود علیه دشمن بهره ببرند. از طرف دیگر به گفته جعفری، یگان‌های زرهی ورودکننده از سوی عراق در کربلای ۵، در طول دفاع مقدس بی‌نظیر بودند. جعفری می‌گوید: دشمن حدود ۲ هزار تانک و نفربر آورده بود. سپاه هم سعی کرد تا آنجا که می‌تواند از نفربرهای زرهی خودش برای پیشروی در امواج گلوله‌های دشمن بهره ببرد. به این ترتیب یک نبرد زرهی تمام عیار در شلمچه صورت گرفته بود.

یکی از نویسندگان خوش‌ذوق کشورمان، آمار ماشین‌های زرهی شرکت‌کننده در کربلای ۵ را با نبرد استالینگراد مقایسه کرده و معتقد است که در کربلای ۵، صدام به قدری از قوای زرهی خود بهره برد که حتی هیلتر هم خوابش را نمی‌دید در یک جبهه بتواند چنین نیروی زرهی را وارد کند.

■ شهدای بزرگ

آمارهای ارائه شده در کربلای ۵ از حیث فرماندهان شهید نیز قابل توجه است. در این عملیات از فرماندهان گروهان و گردان و تیپ گرفته تا فرمانده لشکر و محور شهید داشتیم. از سرشناس‌ترین این شهدا می‌توان به حاج حسین خرازی فرمانده لشکر ۱۴ امام حسین(ع) یاد کرد که هشتم اسفندماه ۶۵ در منطقه شلمچه به شهادت رسید. شهادت او در چنین روزی نشان می‌دهد که کربلای ۵ تا روزهای انتهایی سال ۶۵ همچنان با قدرت ادامه داشت.

اما از دیگر فرماندهان شهید باید به شهید اسماعیل دقایقی فرمانده لشکر ۹ بدر اشاره کرد. همچنین حجت‌الاسلام شهید عبدالله میثمی نماینده حضرت امام در قرارگاه خاتم الانبیا(ص) از شهدای کربلای ۵ است که وجودش وزنه‌ای در جبهه‌ها به شمار می‌رفت. سرداران شهید اصغر لاوری فرمانده تیپ زرهی ۲۸ صفر، شهید مجید رمضان فرمانده محور عملیاتی منطقه شلمچه، شهید اکبر علی‌پور مسئول اطلاعات قرارگاه کربلا، علیرضا نوری قائم‌مقام لشکر ۲۷ محمدرسول‌الله(ص)، شهید اکبر کواری جانشین گردان ادوات الحدید، حمید طاهری فرمانده گردان مقداد و... تنها تعدادی از فرماندهان شهید کربلای ۵ هستند.

■ نتایج سیاسی و بین‌المللی

در تأثیرات سیاسی و بین‌المللی کربلای ۵ ذکر این نکته که تصویب قطعنامه ۵۹۸ ماحصل انجام این عملیات است، کافی به نظر می‌رسد. قطعنامه‌ای که پایه آتش‌بس بین ایران و عراق در تیر و مردادماه ۶۷ قرار گرفت. این قطعنامه در تیر سال ۶۶ یعنی حدود چهارماه پس از تثبیت متصرفات ایران در حومه شرق بصره در شورای امنیت سازمان ملل تصویب شد. ۵۹۸ تقریباً اغلب خواسته‌های بحق ایران را مد نظر داشت. چراکه قدرت‌های بزرگ از واهمه شکست کامل ارتش عراق، سعی کردند دست و دلبازی بیشتری به خرج دهند و به این ترتیب ایران را از لحاظ سیاسی راضی به اتمام جنگ و پذیرش قطعنامه‌های سازمان ملل کنند.

بازتاب عملیات کربلای ۵ در جهان آن روز و خصوصاً در غرب که مدافع حکومت بعث بود، جالب توجه است. روزنامه اکسپرس به نقل از خبرنگار خود در نیویورک نوشته بود: «هیچ خبری به اندازه سقوط صدام حسین نمی‌تواند موجب وحشت رهبران کشورهای غربی شود. یک سخنگوی نظامی عراق شادی‌کنان در رادیو بغداد گفت که نیروهای پیشقراول ایران در ۱۰ کیلومتری بصره متوقف شده‌اند. متوقف شدن ایران در نزدیکی بصره نمی‌تواند جالب باشد. جالب این است که نیروهای ایرانی در ۱۰ کیلومتری آن قرار دارند.»

گفت‌وگو

مشاور امور ایثارگران وزیر فرهنگ و ارشاد در گفت‌وگو با «جوان»:

راهبردی برای مباحث فرهنگی نداریم

■ غلامحسین بهبودی

سعیدالفتی مشاور امور ایثارگران وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، متولد ۱۳۴۳ در کرمانشاه است. در نوجوانی و مصادف با ایام انقلاب، در توزیع اعلامیه و رساله‌های امام(ره) فعالیت می‌کرد و از همان شروع غائله کردستان، رخت رزمندگی بر تن کرد. وی سال ۵۹ در سپاه عضویت یافت و تا اتمام دفاع مقدس در عملیات متعددی شرکت داشت. این جانباز دوران دفاع مقدس که عهده‌دار ریاست شورای سیاست‌گذاری در جایزه ایثار و رسانه است یکی از بانیان برگزاری این جایزه نیز محسوب می‌شود که سعی کردیم طی گفت‌وگوی کوتاهی از فعالیت‌های وی در این عرصه بیشتر بدانیم.

زمان جنگ ما بالاترین رفتار ایثارگرایانه را در جامعه شاهد بودیم؛ به نظر می‌رسد نتوانسته‌ایم آن سطح از فداکاری را به بستر اجتماعی امروز انتقال دهیم؟

اگر تعارف را کنار بگذاریم می‌بینیم که نتوانسته‌ایم از دستاوردهای دفاع مقدس به خوبی استفاده کنیم. از همان ابتدای جنگ امام(ره) با نامه‌هایی که به رزمندگان دادند شرایط را برای ما تبیین کردند. همچنین مقام معظم رهبری هم بحث «شبیخون و تهاجم فرهنگی» را مطرح کردند، اما با توجه به شرایطی که در جامعه پیش آمد در برخی از موضوعات افراط و تفریط بسیاری داشتیم.

ما بعد از جنگ، دولت‌های مختلفی با شعارهای گوناگونی را گذراندیم. عملاً تأثیر این دوره‌ها را روی فرهنگ کشورمان شاهد بودیم و سرمایه‌گذاری ما در بخش فرهنگی در حد مطلوب نبود و از دستاوردهای خودمان به خوبی استفاده نکردیم. همین بی‌توجهی‌ها باعث شد فرهنگ ایثارگری در جامعه کمرنگ شود و بسیاری از مردم نسبت به آن بی‌تفاوت شوند.

پس شما بر این باور هستید که دولت‌ها بیش از هر بخش دیگری به حوزه فرهنگ کم‌توجهی کردند؟

این یک واقعیت است که موضوعات فرهنگی در جامعه ما اولویت اول را ندارد. ما امروز دغدغه‌های اقتصادی بسیاری اعم از نان و بنزین برای مردم داریم اما به هیچ وجه دغدغه فرهنگی نداریم. این در حالی است که دشمنان نظام هم با تمام توان در حال فعالیت هستند که به ما ضربه بزنند. آن زمان که امریکایی‌ها با بودجه‌های چند ده میلیون دلاری در دهه ۷۰ فعالیت خودشان را شروع کردند ما آنها را به استهزا گرفتیم که با این بودجه مگر چه کاری می‌خواهند انجام دهند، اما اکنون با گذشت بیست و اندی سال از آن زمان می‌بینیم که امریکایی‌ها با شبکه‌های ماهواره‌ای، شبکه‌های اجتماعی و مجازی علیه ما کار می‌کنند و تأثیرات آن هم به خوبی محسوس است. از طرف دیگر ما راهبرد جدی برای مباحث فرهنگی نداریم و کاملاً سلیقه‌ای عمل می‌کنیم.

امروزه دستگاه‌های فرهنگی بسیاری در موازات و متناقض یکدیگر در کشور وجود دارد و عزمی برای ایجاد راهبردهای کلان فرهنگی جزم نشده است. من می‌خواهم از این سخن رهبری که فرمودند «سیاست‌های خارجی ما سیاست‌های نظام جمهوری اسلامی است و دولت‌ها باید با تسریع در اجرایی کردن آنها عمل کنند و از سلیقه‌ای برخورد کردن پرهیز کنند» الگو بگیرم که با موضوعات فرهنگی هم باید به همین شکل برخورد کنیم. ما باید سیاست‌های فرهنگی را تدوین و مشخص کنیم تا هر دستگاهی با توجه به وظیفه خود عمل کند و ما هم تلاشمان بر آن است، نقش مفاهیمی که نگاه دینی و ملی دارند را در حوزه‌های فرهنگی تبیین کنیم.

تأثیر رسانه‌ها را در ترویج فرهنگ ایثار و فداکاری در جامعه چقدر می‌دانید؟

یکی از بخش‌هایی که فکر می‌کنیم بیش از هر زمان دیگر نیاز به توجه به مفاهیم فداکاری و ازخودگذشتگی دارند، رسانه‌ها هستند. رسانه‌ها یکی از ابزارهای مهم در جهان امروز به حساب می‌آیند که می‌توانند ما را برای رسیدن به اهدافمان یاری کنند؛ رسانه‌ها به جامعه و افکار عمومی جهت می‌دهند. هرچند آنها هم در جامعه رسانه‌ای خود باید ایثار و از خودگذشتگی داشته باشند و از تخریب همدیگر و نگاه جناحی پرهیز کنند. امروز وقتی یک خبری در رسانه‌های ما مطرح می‌شود به شدت افکار عمومی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این سبب خواهد شد تا امواج فرهنگی و تبلیغاتی در جامعه شکل بگیرد. اگر رسانه‌ها فقط نکات منفی و انتقادی را برجسته نکنند و رفتارهای مثبت و الگوهای دیگرخواهانه را به خوبی برای مردم نمایش دهند، می‌توانند تأثیر عمیقی در حوزه ایثار اجتماعی بگذارند.

ایده اصلی شکل‌گیری جایزه ایثار و رسانه از کجا شکل گرفت؟

یکی از بحث‌هایی که روی آن تأکید داشتیم این بود که ارزش‌های دینی و ملی‌مان در جامعه پررنگ شوند. یکی از این مفاهیم، فرهنگ ایثار و فداکاری بود. ما گام اول را با تألیف کتاب مردمی ایثار برداشتیم که همچنان ادامه دارد. با توجه به بداخلاقی‌هایی که در عرصه‌های ورزشی، سیاسی، اجتماعی و حتی متأسفانه خانوادگی وجود دارد بر آن شدیم تا موضوع ایثار و رسانه را در بین اهالی رسانه و مردم برجسته کنیم و به همین خاطر با ابزار «تشویق» پای در میدان فرهنگ‌سازی گذاشتیم. امروز برخی رسانه‌ها به جای اینکه از خودگذشتگی افراد را در جامعه نشان دهند بیشتر به دنبال منفی‌بافی و منازعات جناحی هستند.

ما باید از داشته‌های خودمان بهره‌مند شویم و استفاده کنیم که برخی از این داشته‌ها در دوران دفاع مقدس وجود داشته است. به همین خاطر می‌گوییم شهدای ما پیش از اینکه جانشان را ایثار کنند در زندگی خود فداکار و از خودگذشته بودند و در دوران جنگ دست به ایثار جان زدند.

غیر از بحث جایزه، چه برنامه‌هایی برای ترویج فرهنگ فداکاری و ایثار دارید؟

ما تلاش کردیم این جایزه مردمی باشد و سایه دولتی روی آن نیفتد. می‌خواهیم در این عرصه دولت فقط سیاست‌گذار باشد و اجرای این مراسم را به دست خود مردم بسپاریم. ولی برای ترویج فرهنگ ایثاگری و تأثیرگذاری این مراسم در جامعه، نیازمند کمک‌های دولت هم هستیم. ما به معاونت مطبوعاتی پیشنهاد کردیم به رسانه‌هایی که در عرصه ایثار فعالیت می‌کنند نگاه حمایتی ویژه‌ای داشته باشند. این جایزه در اصل بهانه‌ای برای تحقق آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی در سایه رهنمودهای مقام معظم رهبری است. من از رسانه‌ها درخواست دارم که ما را در راستای ترویج فرهنگ نیکوکاری و تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی یاری کنند. ما معتقدیم که اصحاب رسانه سرداران دفاع از جبهه فرهنگی هستند و می‌توانند نقش مهمی در این زمینه داشته باشند.

جدول

طراح: علیرضا سجادی فر ■ شماره ۴۹۹۸

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱															
۲															
۳															
۴															
۵															
۶															
۷															
۸															
۹															
۱۰															
۱۱															
۱۲															
۱۳															
۱۴															
۱۵															

از راست به چپ

■ ۱- لقب محمد غفاری، استاد بزرگ نقاشی ایران و خالق زرگر بغدادی- کشتی‌بان ■ ۲- عفونت قارچی دهان- چاشنی آش رشته- چهارپایان ■ ۳- خاک کوزه‌گری- چله کمان- روستا- پیروان یک دین ■ ۴- جامه بلند- یک و یک- سیاره زحل ■ ۵- توشه سفر- تخلص شعری میرزا محمدعلی، شاعر معروف عصر ناصرالدین شاه قاجار- توده هوای بسیار گرم- نت میانی ■ ۶- مغز سر- عنوان‌بندی فیلم- فلز چهره ■ ۷- نان خشکم بود و گر به ... بزیم /از دو چشم آب بر او ریزم و تر گردانم- حرف معتبر- گدایی ■ ۸- مخالف- تابستان آذری- همسر حضرت یعقوب- صد مترمربع ■ ۹- کشور لیبرویل- متضاد خاص- دوست خاموش ■ ۱۰- دستور- تکنولوژی- سخن صریح ■ ۱۱- نفس خسته- ظرف زباله- ضربه‌ای با نوک پا- از ماهی‌های دریای خزر ■ ۱۲- تفنگ بی‌امان- رود آرام- امپراتور زنبوران عسل ■ ۱۳- دریا- زاویه ۹۰ درجه- ردیف بافتنی- علامت مفعول ■ ۱۴- از میوه‌های قرآنی- روش، طریقه- قهوه‌ای مایل به سرخ ■ ۱۵- نام مردانه- مجموعه کارهایی برای جلوگیری از هدر رفتن آب

از بالا به پایین

■ ۱- واژه‌ای یونانی که به معنی رهبران سیاسی و مذهبی اطلاق می‌شود- در آیین زرتشت نام شش روزی است که خداوند زمین را آفرید ■ ۲- کارگر کشتارگاه- کفیل- یرنا ■ ۳- مایه حیات- کلاه الف- دوراندیشی- ایدئولوژی ■ ۴- تکان و رعشه- حمله نظامی- چاشنی اشتهاآور- ترشی انار ■ ۵- خبرگزاری اسپانیایی- نقدش بهتر از حلوای نسیه است- کامل و تمام ■ ۶- طایفه کریمخان- بلندی- زبان ■ ۷- قاضی میادین ورزشی- فدراسیون بین‌المللی دوومیدانی- پایتخت پرو ■ ۸- اثر چربی روی لباس- دشوار و سخت- به رخ کشیدن خوبی و احسان- محل کار پزشک ■ ۹- استخوانی است در روی مفصل زانو- واحد کار- نظر و عقیده ■ ۱۰- سختی روزگار- ماده موجود در گوجه‌فرنگی و هندوانه که به عنوان یک آنتی‌اکسیدان در جلوگیری از بیماری سرطان موثر است- حرف خطاب ■ ۱۱- هلهله شادی- آتش ایرانیان باستان- خواندنی جنگ‌های قدیم ■ ۱۲- ادب نشده- مخفف هستم- ویتامین ضدسرطان- تنها ■ ۱۳- سفره- جا پای سوار شدن بر اسب- پل چوبی- حرف انتخاب ■ ۱۴- گستردنی صیاد- از ماشین‌های راهسازی- چاکر و خدمتکار ■ ۱۵- نخستین دوره آموزشی مدرسه- از خوانندگان آواز ایران

جدول سودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری قرار دهید که در هر ردیف، ستون و مربع‌های کوچک سه‌در‌سه فقط یک بار به کار روند.

۷	۶			۱				۳
					۳	۱		۵
	۵	۳		۴				
۸		۵						
			۹		۶			
						۸		۷
						۳		۱
۲		۴			۷			
			۶		۲			

جدول کلمات متقاطع

پاسخ جدول شماره ۴۹۹۷

[illegible]